

Bielińska-Gardziel, Iwona

O pracach konwersatorium EUROJOS

Etnolingwistyka 21, 343-345

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

O PRACACH KONWERSATORIUM EUROJOS

W ramach międzynarodowego konwersatorium *Językowo-kulturowy obraz świata Słowian na tle porównawczym* (EUROJOS) w okresie od września 2008 do czerwca 2009 odbyły się następujące imprezy:

– 14 X 2008 – blok etnolingwistyczny na XIV Międzynarodowym Kongresie Słowistów w Macedonii, Ochryd 10–16 IX 2008 pod nazwą *O językowym obrazie świata Słowian* (zob. sprawozdanie Eleny Bierzowicz, Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej w tym numerze „E”);

– 26 I 2009 – afiliowanie Konwersatorium EUROJOS przy Instytucie Sławiści PAN w Warszawie i powołanie przez dyrekcję IS PAN 14-osobowej rady naukowej (w jej skład weszli: prof. dr hab. Maciej Abramowicz (UMCS), prof. dr hab. Jerzy Bartmiński (IS PAN /UMCS), prof. dr hab. Elena L. Berezovič (Uniwersytet Uralski, Rosja), prof. dr hab. Wojciech Chlebda (Uniwersytet Opolski), dr hab. Michael Fleischer (Uniwersytet Wrocławski), prof. dr hab. Zbigniew Greń (IS PAN), prof. dr hab. Renata Grzegorzczkowska (UW), prof. dr Aleksy Judin (Univ. Gent, Belgia), prof. dr hab. Hanna Popowska-Taborska (IS PAN), prof. dr hab. Jadwiga Puzynina (UW), prof. dr hab. Svetlana M. Tolstaja (IS RAN, Moskwa), prof. dr hab. Anna Wierzbicka (ANV, Canbera, Australia), dr hab. Jörg Zinken (Univ. Portsmouth, Wielka Brytania), prof. dr hab. Jerzy Żmudzki (UMCS);

– 16 II 2009 – dyskusja nad programem Konwersatorium EUROJOS na 7. zebraniu Komisji Etnolingwistycznej Komitetu Językoznawstwa PAN (zob. sprawozdanie Marty Nowosad-Bakalarczyk i Joanny Szadury);

– 17-18 IV 2009 – Seminarium polskie w Kamieniu Śląskim pn. *Etnolingwistyka a leksykografia* (zob. niżej);

– 27 V 2009 – 8. zebranie KE PAN w Warszawie nt. podstaw teoretycznych badań EUROJOS (zob. referat Renaty Grzegorzczkowskiej w tym numerze „E”; o dyskusji zob. sprawozdanie Marty Nowosad-Bakalarczyk i Joanny Szadury);

– 27 V 2009 – 1. posiedzenie Rady Naukowej EUROJOS (zob. niżej);

– 12 VI 2009 – Seminarium wrocławskie nt. stosowania metod eksperymentalnych (ankiet) w badaniach językoznawczych (zob. niżej).

Pierwsze seminarium metodologiczne odbyło się w Kamieniu Śląskim w dniach 17–18 kwietnia 2009 i było poświęcone zagadnieniu *Etnolingwistyka a leksykografia*. Zostało zorganizowane przez prof. Wojciecha Chlebde (reprezentującego Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Opolskiego) przy współudziale Instytutu Sławiści PAN. Uczestnicy spotkania mieli okazję wysłuchać 23 referatów skupiających się tematycznie wokół zagadnień związanych z definiowaniem pojęć, m.in. definicja jako tekst kultury (Jerzy Bartmiński), typy definicji i ich przydatność dla badacza JOS; przystawalność definicji do pełnego zakresu znaczenia pojęcia (Iwona Bielińska-Gardziel); spontaniczne definiowanie pojęć przez użytkowników języka naturalnego (Mateusz Fabiszewski-Jaworski i Karolina Kryspowicka); praktyczne zastosowanie *naturalnego metajęzyka semantycznego* w opisie znaczenia słowa (Zuzanna Bułat-Silva). Zwracano uwagę na subiektywny charakter językoznawczych poszukiwań w słownikach (Piotr Żmigrodzki, Tadeusz Piotrowski), na autorski charakter słownika (Wojciech Chlebda). Obrady stały się okazją do wymiany refleksji związanych z problemami kategoryzacji w języku, poruszano kwestię przydatności danych zawartych w słownikach do rekonstrukcji JOS (Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska i Jerzy Bartmiński, Lidia Nepop-Ajdaczyc). Wiele uwagi poświęcono rodzajom słowników (Ałła Rudenko, Tamara Milutina, Zinaida Pietrowa), przedstawiano nowe projekty leksykograficzne (Alicja Nagórko, Mariusz Rutkowski, Radosław Marcinkiewicz). Referenci prezentowali także porównawcze analizy pojęć, wykorzystując różnojęzyczne źródła leksykograficzne (Aleksy Judin, Dejan Ajdaczyc).

27 maja 2009 roku w Warszawie odbyło się pierwsze posiedzenie Rady Naukowej konwersatorium EUROJOS, niestety w niepełnym składzie (ale władnym podejmować decyzje). Celem spotkania było dokonanie wyboru przewodni-

czącego konwersatorium (i jego zastępcy) oraz wytypowanie pojęć do pierwszego etapu badań porównawczych. Członkowie rady w tajnym głosowaniu wyłonili przewodniczącego konwersatorium EUROJOS – został nim prof. Maciej Abramowicz, zaś jego zastępcą prof. Wojciech Chlebda. W kolejności sekretarz konwersatorium, dr Iwona Bielińska-Gardziel, zapoznała zebranych z wynikami przeprowadzonej przez nią ankiety wśród osób deklarujących zainteresowanie projektem EUROJOS (74 osoby). Celem badania było wytypowanie do badań porównawczych 10 pojęć aksjologicznych z listy 75 haseł (zawierającej się w komunikacie nr 1). Na apel odpowiedziały 24 osoby, m.in.: Anna Wierzbicka, Renata Grzegorzycykowa, Wojciech Chlebda, Jerzy Bartmiński, Maciej Abramowicz, Krzysztof Wrocławski. Zgłaszano po 10 (czasem mniej lub więcej) pojęć, niektórzy postulowali poszerzenie zakresu badań o pojęcia spoza proponowanej listy haseł (a nawet zagadnienia czy całe pola konceptualne) – owe propozycje wiązały się z indywidualnymi zainteresowaniami badawczymi.

Spośród pojęć społecznych (łącznie wymienianych aż 70 razy) najczęściej wskazywano na dom, rodzinę, gościnność, naród, ojczyznę, tolerancję, 51 razy wymieniano pojęcia polityczne – za szczególnie istotne dla współczesnego życia politycznego uważano wolność, demokrację, prawicę, lewicę. Część osób wybierała pojęcia ogólne (łącznie 41 wskazań), zwłaszcza takie jak: praca, przyjaźń, sumienie, miłość. Rzadziej wskazywano na wartości moralne tj. sprawiedliwość, odpowiedzialność, solidarność, odwaga, uczciwość, braterstwo (23 razy), cnoty osobowe – godność, wierność (9), pojęcia poznawcze – w tym: prawdę, fałsz (8) oraz „antycnoty” – zdrada, zemsta, nienawiść (8) i „antywartości” – zło, kłamstwo (9).

Na liście rankingowej pojawiły się kolejno: dom/ rodzina (11), wolność (9), praca (8), honor (7), sprawiedliwość (6), godność (osoby ludzkiej) (6), przyjaźń/ sumienie (6), gościnność/ naród/ ojczyzna/ tolerancja (5), miłość (5), prawda (5), zdrada (5), zło (5), demokracja/ prawica/ lewica/ Kościół (kościóły) (4), mała ojczyzna/ patriotyzm (4), odpowiedzialność/ solidarność (4), kłamstwo (4), Europa/ globalizm/ niepod-

ległość (3), nacjonalizm/ równość/ społeczeństwo/ szowinizm (3) odwaga (3), wierność (3), kariera/ wiara (3), religia/ socjalizm/ świat/ terroryzm/ władza/ Wschód/ Zachód (2), bohaterstwo/ uczciwość (2), osoba ludzka/ prawa człowieka/ wiedza (2), fałsz (2), zemsta (2), internacjonalizm/ kosmopolityzm/ regionalizm (1), ludzkość (1), braterstwo/ męstwo (1), nauka/ piękno/ postęp/ pracowitość (1), dobro (1), nienawiść (1). Postulowano przy tym, by nie ograniczać się do wybranych pojęć, lecz uwzględnić całe pola znaczeniowe, badać pary opozycyjne i nie pomijać pojęć bliskoznacznych.

Wśród propozycji zgłaszanych indywidualnie pojawiły się takie zagadnienia i pojęcia jak: pamięć (pamiętanie) – niepamięć (zapomnienie); przestrzeń w człowieku – człowiek w przestrzeni; czas w człowieku – człowiek w czasie; katolicyzm ludowy i prawosławie; kult maryjny i kult świętych w tradycji ludowej i potocznej; ciało – cielesność człowieka; szczęście; porozumienie – zgoda – kompromis; zdrowie – choroba; wina; obowiązek; trud; służba; gospodarz; sumienność – niesumienność; święto; ród; ziemia; muzyka – śpiew – instrumenty.

Podczas posiedzenia rady, w wyniku dyskusji i głosowania przyjęto, że analizom porównawczym zostaną poddane następujące pojęcia: *dom, Europa, praca, wolność, honor*. Podkreślono potrzebę zachowania spójności zastosowanej w badaniach metodologii, pozwalającej na utrzymanie porównywalności analiz na pewnym poziomie ogólności opisu. Przyjęto również propozycje prof. W. Chlebdy, by pracować równoległe na linii A i B, by umożliwić odnalezienie się w tematyce konwersatorium także osobom, które – prowadząc badania własne – zechcą analizować pojęcia spoza przyjętej listy lub wykorzystywać odmienną metodologię.

Drugie spotkanie z cyklu planowanych w ramach projektu EUROJOS seminariów metodologicznych odbyło się we Wrocławiu, w dniu 12 czerwca 2009 r., na zaproszenie prof. dr hab. Michaela Fleischera (z Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Wrocławskiego). Spotkanie miało charakter warsztatowy, było poświęcone zastosowaniu metod eksperymentalnych (ankietowych) w badaniach językoznawczych. Znaczną część spo-

tkania przeznaczono na dyskusję nad zastosowaniem metod ankietowych w praktyce badań językoznawczych – poruszono problem sformułowania pytania ankiety (aby nie ukierunkowywać odpowiedzi), omawiano różne metody badań eksperymentalnych (m.in. dyferencjału Osgooda, testu skojarzeniowego, ankiety typu zamkniętego i otwartego). Rozmowa koncentrowała się również wokół sposobu przeprowadzenia badań ankietowych oraz porównywania uzyskanych wyników. Zebrani nawiązywali również do kwestii wyboru metodologii oraz sposobu postępowania przy wykorzystaniu różnych danych (systemowych, ankie-

towych, tekstowych) do opisu pojęć – pojawiła się wątpliwość, czy każdy z trzech typów danych miałaby opracowywać jedna osoba, czy też specjaliści od ankiet powinni podsumować wyniki badania eksperymentalnego. Prof. Michael Fleischer (wraz ze współpracownikami, dr Anetą Siemens i drem Markiem Grechem) zadeklarował przygotowanie kwestionariusza do badań ankietowych wybranych pojęć (*dom, Europa, wolność, praca, honor*). Kilka osób spośród obecnych zadeklarowało gotowość opracowania konkretnych pojęć (*dom, wolność, Europa*).

Iwona Bielińska-Gardziel

RELATYWIZM W JĘZYKU I W KULTURZE

W dniach 3–5 czerwca 2008 r. odbyła się w Sandomierzu międzynarodowa konferencja naukowa „Relatywizm w języku i kulturze”. Było to XLI spotkanie konwersatorium *Język a kultura*, zorganizowane przez prof. prof. Annę Pajdzińską i Ryszarda Tokarskiego. Honorowy patronat nad konferencją objął Burmistrz Miasta Sandomierza mgr. inż. Jerzy Borowski.

Zaproszenie do dyskusji nad relatywizmem przyjęli naukowcy z wielu ośrodków polskich m.in. z Warszawy, Gdańska, Torunia, Katowic i Krakowa. Konferencja miała charakter interdyscyplinarny – wzięli w niej udział językoznawcy, psychologowie, filozofowie i literaturoznawcy. Podczas trzech dni obrad przedstawiono dwadzieścia siedem referatów.

Referaty wygłoszone pierwszego dnia ukazywały problem relatywizmu językowego i kulturowego z perspektywy psychologicznej, filozoficznej i antropologiczno-kulturowej. Wystąpienie Bożydara Karczmarka (UMCS) pt. *Sensoryczne uwarunkowania języka* poświęcone było wzajemnemu wpływowi doświadczenia zmysłowego na język i języka na doświadczenia sensoryczne. Jerzy Trzebiński (Szkola

Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie) w referacie *Nieświadomy kontekst naszych myśli i decyzji: badania eksperymentalne* pokazał różnicę między klasycznym a kognitywnym rozumieniem ludzkiego umysłu, a przede wszystkim między sposobami pojmowania zawartych w nim struktur wiedzy. Przedstawione przez niego wyniki badań eksperymentalnych dowodzą, że człowiek interpretuje zwykle swoje doświadczenia przez odwołanie do schematów poznawczych (scenariuszy), które są aktywizowane i działają poza kontrolą świadomości. *O genezie i koncepcyjnych pokrewieństwach zasady względności językowej znanej pod mylącą nazwą „hipotezy Sapira-Whorfa”* mówił Adam Skibiński (Szkola Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie). Wskazał na pewne nieporozumienia narosłe wokół zasady względności językowej, a zwłaszcza na przypisywaną Sapirovi i Whorfowi myśl, że język determinuje percepcję. Zaproponował, by zasady względności nie interpretować w kategoriach relatywizmu poznawczego, ale mówić o „uperspektywianiu” poprzez język. Problem relatywizmu w filozofii poruszyła z kolei Aleksandra Derra (UMK) w referacie *Czy wielość prowadzi do dowolności? O użytecznym wymiarze relatywizmu*. Pokazała ona, że relatywizm daje się rozpatrywać na tle dwóch dychotomii: relatywizm – absolutyzm, relatywizm – względność, przy